

Robert Vannoy , Kutoka Uhamishoni, Hotuba 6B

Tarehe ya Kumbukumbu la Torati, Yoshua na Ushindi

c. Tarehe ya Kumbukumbu la Torati

c. ni "Tarehe." Tuligusia hili mapema tulipojadili ulinganifu kati ya umbo la mkataba wa Wahiti na nyenzo za agano la Agano la Kale na agano la Musa. Umbo la mikataba ya kimataifa lilitofautiana baada ya muda. Kama mnavyoweza kukumbuka kutokana na mjadala wangu uliopita, Meredith Kline alitoa hoja kwamba kitabu cha Kumbukumbu la Torati kinalingana na umbo la kawaida la mikataba ya Wahiti. Kwa kuzingatia maendeleo ya mageuko katika umbo la mkataba, nyenzo za Musa zinalingana na zile za enzi ya Musa. Hilo ndilo tulilozungumzia hapo awali, lakini wacha nirudi nyuma na kutoa maoni machache zaidi kuhusu historia kuhusu mjadala huu wa tarehe ya Kumbukumbu la Torati.

Mwanzoni mwa miaka ya 1800, Mjerumani mmoja aitwaye Wilhelm de Wette alipendekeza kwamba Kumbukumbu la Torati lihusishwe na "kitabu cha sheria" ambacho Hilikia kuhani alikipata hekaluni wakati wa Mfalme Yosia wa Yuda. Kupatikana kwa "kitabu hicho cha sheria" kulisababisha marekebisho katika wakati wa Yosia. Kuanzia 2 Wafalme tunaweza kutaja kupatikana kwa sheria hiyo kuwa mwaka 621 KK. De Wette alisema kwamba kusudi la Kumbukumbu la Torati lilikuwa ni kuweka ibada katikati ya Yerusalemu, na alipata hilo kutoka sura ya 12. Sitaki kuingia katika maelezo ya sura ya 12. Kuna mjadala mrefu kuhusu hilo na hata baadhi ya wasomi wahafidhina hawakubaliani kuhusu jinsi ya kutafsiri sura ya 12. Je, sura ya 12 inahitaji kuwekwa katikati ya ibada kwa maana kwamba hakutakuwa na ibada halali mahali pengine popote isipokuwa Yerusalemu? De Wette aliitafsiri hivyo na wasomi wengine walifanya hivyo pia. Wazo lilikuwa, kulingana na de Wette, kwamba viongozi wa kidini wa Yerusalemu ndio walioandika kitabu cha Kumbukumbu la Torati. "Waliipata" na kuihusisha na Musa ili kuipa sifa na mamlaka, wakati kwa kweli haikutoka kwa Musa. Ilitoka kwa viongozi wa kidini wa Yerusalemu wakati wa Yosia wakijaribu kuimarisha ibada huko

Yerusalemu pekee.

Wazo hili lilichukuliwa baadaye katika karne ya 19na Julius Wellhausen. Julius Wellhausen alikuwa baba wa uundaji wa kawaida wa nadharia ya chanzo cha maandishi ya asili ya Pentateuki. Alisema kwamba iliundwa na vyanzo hivi vinne vya nyenzo: hati ya J (inayopendelea jina la Yehova), hati ya E (inayopendelea jina Elohim), hati ya D (kwa Kumbukumbu la Torati) na hati ya P (hati ya Kikuhani ya baada ya uhamisho). Wellhausen alichanganya uchambuzi wake wa fasihi na mtazamo wa mageuko wa njia ambazo mifumo ya kidini ilikua. Kwa maoni yake, mfumo wa kidini wa Israeli ya kale ulihama kutoka kwa ushirikina (ibada ya miungu mingi) hadi uhenotheism (yaani, wazo kwamba kulikuwa na miungu mingine lakini mungu wetu ni bora kuliko wao), na kisha kuendelea hadi uungu mmoja (kuna Mungu mmoja tu). Aina hiyo ilikuwa ni kuhama kutoka kwa ushirikina hadi uhenotheism hadi uungu mmoja. Hatimaye pamoja na hayo kulikuwa na mageuko ndani ya mfumo wa ibada katika Israeli ya kale kutoka kwa wingi wa madhabahu, ikichukua ibada kutoka kwa Wakanaani. Kisha wakati wa Yosia ilihama kutoka wingi wa madhabahu hadi patakatifu pa kati—uwekaji wa ibada katikati. Anachanganya uchanganuzi huu wa fasihi na wazo la aina hiyo, maendeleo ya Israeli katika uwekaji wa ibada katikati. Kumbukumbu la Torati likawa kiini cha nadharia ya Wellhausen ya JEDP kwa sababu moja tu kati ya hati hizo zinazodaiwa ingeweza kupewa tarehe, na hiyo ilikuwa hati yake ya D, ambayo alisema ilikuwa moyo na kiini cha kitabu cha Kumbukumbu la Torati kuanzia sura ya 12 hadi 26. Sura ya 12 ilikuwa sura hii kuhusu uwekaji wa ibada katikati. Ikiwa D ilikuwa na tarehe ya 621 KK, basi J na E, ambazo ziliruhusu madhabahu nyingi, mahali patakatifu na sehemu nyingi za ibada, lazima ziwe zilikuwa za awali. Ukiangalia nyuma kutoka 621 na sikukuu zinazodhibitiwa, hiyo ilikuwa baada ya Kumbukumbu la Torati. Hii ikawa kiini cha hoja muhimu za nadharia ya JEDP ya Wellhausen ambayo ilihusishwa na wazo hili la mageuko la maendeleo ya utambulisho wa kidini wa Israeli. Alibishana kwamba viongozi wa kidini wa Yerusalemu wakati wa Yosia walitaka kukomesha ibada na dhabihu zote popote isipokuwa Yerusalemu; ambayo ingewapa udhibiti wa kisiasa na kidini juu ya

watu wote wa nchi. Nadharia hii ikawa nadharia kuu kwa sehemu kubwa ya karne ya 20. Kuhusu tarehe ya Kumbukumbu la Torati, JEDP bado ina ushawishi mkubwa hadi leo hivi kwamba watu wengi wangesema Kumbukumbu la Torati halitoki katika kipindi cha Musa, bali linatoka baadaye sana, kutoka karne ya 7. Wakati wa Yosia .

Ushawishi wa Kumbukumbu la Torati kwenye Vitabu vya Kihistoria Sasa, baada ya kusema hivyo, ushawishi wa Kumbukumbu la Torati unaonekana katika vitabu vyote vya kihistoria (Yoshua, Waamuzi, Samweli na Wafalme) na pia katika vitabu vya unabii. Kama Kumbukumbu la Torati halikuandikwa hadi 621 KK, hiyo ina maana kwamba vitabu vyote vya kihistoria na vitabu vya unabii lazima viwe viliandikwa baadaye kuliko 621 KK, kwa sababu vina ushawishi wa Kumbukumbu la Torati na vinategemea kitabu cha Kumbukumbu la Torati.

Kuna msomi mwingine anayeitwa Martin Noth ambaye aliandika historia ya Israeli ambayo ikawa na ushawishi mkubwa mwishoni mwa karne ya 20na bado iko hivyo hadi leo. Alikuwa na tasnifu inayoitwa " historia ya kidemokrasia " au "wazo la mwanahistoria wa kidemokrasia ." Alisema kwamba Yoshua hadi Wafalme ilikuwa matokeo ya mwandishi asiyejulikana aliyeishi wakati wa uhamisho, ambaye aliweka historia ya Israeli katika kategoria za theolojia ya Kumbukumbu la Torati. Historia hiyo ya Kidemokrasia, Yoshua hadi Wafalme, ilikuwa kazi iliyunganishwa ya mwandishi mmoja aliyeishi mwishoni mwa historia ya Israeli kama taifa.

Mwanahistoria wa Kidemokrasia (DtrH) - Ushawishi wa Kumbukumbu la Torati
Mwanahistoria wa D euteronomics, aliyefupishwa DtrH , yuko katika masomo ya kibiblia, anayekubalika kote na hahojiwi sana. Unaweza kuona kile kinachofanya hivyo—inabadilisha uhusiano kwa maana kwamba kila kitu kinaakisi ushawishi wa Kumbukumbu la Torati. (Nitatumia maneno tofauti na Kumbukumbu la Torati, ambalo lilikuwa neno la Noth , ili kutofautisha ninachojaribu kusema kutokana na ujenzi wake. Ninapendelea kuzungumzia ushawishi wa Kumbukumbu la Torati.) Ni wazi kuna

ushawishi wa Kumbukumbu la Torati katika Yoshua; pia kuna ushawishi wa Kumbukumbu la Torati katika Waamuzi, na katika Samweli na Wafalme. Kuna ushawishi wa Kumbukumbu la Torati katika vitabu vyote vya unabii, lakini hilo linatoka, inaonekana kwangu, kutoka kwa misingi ya Israeli iliyowekwa na Musa katika siku za mwanzo wa Israeli kama taifa. (Kumbuka hotuba hizo kwenye tambarare za Moabu hadi kizazi hicho cha pili, walipovuka hadi nchi ya Kanaani.) Ndiyo, kuna ushawishi wa Kumbukumbu la Torati, lakini si kwa maana ambayo Noth alikuwa akisema—kwamba mtu fulani aliyeishi uhamishoni alibadilisha historia ya Israeli kutoka theolojia ya kitabu kilichoandikwa mwaka wa 621 na kuwa kategoria za mawazo hayo ya kitheolojia, na kwa kufanya hivyo, alipotosha historia halisi kwa urahisi. Kwa maneno mengine, je, mzunguko, kwa mfano, katika kitabu cha Waamuzi ni kitu kilichotokea kweli, au je, mtu huyo anajaribu tu kuandika upya historia ya marekebisho ya Israeli katika kategoria za theolojia ya kitabu cha Kumbukumbu la Torati? Hilo ni jambo tofauti kabisa.

Majadiliano hayo yanaendelea, lakini inaonekana kwangu kwamba tarehe ya kitabu cha Kumbukumbu la Torati ni suala muhimu sana. Ndiyo, kuna kile ambacho ningekiita historia ya Kumbukumbu la Torati, ingawa sidhani kama ni kama Noth anavyokiona. Kila kitabu kinasimama chenyewe na kinaaminika kihistoria. Sidhani kama viliandikwa muda mrefu baada ya matukio wanayoelezea na waandishi wasiojulikana. Walikuwa wakielezea kile kilichotokea hasa, na kile kilichotokea kinafaa makundi ya Kumbukumbu la Torati kwa sababu Musa alikuwa amesema mapema, akizungumza kwa niaba ya Bwana, "Mkitii—baraka; mkiasi—laana na hukumu." Hilo limejikita katika Israeli, ambao waliambiwa wachague njia ya uzima au wachague njia ya kifo; chaguzi zilikuwa mbele yao. Huo ndio ulikuwa msukumo wa kitabu cha Kumbukumbu la Torati. Hili linakuwa suala kubwa. Nadhani hoja ambayo Kline aliikazia ni muhimu kwa sababu, ingawa haithibitishi tarehe ya Kumbukumbu la Torati (sidhani kama inawezekana), hakika inaelekeza upande huo. Nadhani hatimaye lazima ukubali tarehe ya Kumbukumbu la Torati kwa msingi wa kile inachosema kujihusu. Lakini data ya kihistoria inaendana au inathibitisha kile kinachodaiwa katika maandishi ya Kumbukumbu la Torati.

2. Kifo cha Musa Nambari 2. ni "Kifo cha Musa" ambacho ni sura ya 34. Sura ya 34 ina mistari kumi na miwili. Unasoma katika mstari wa 7, "Musa alikuwa na umri wa miaka 120 alipokufa." Alikuwa juu ya Mlima Nebo ambapo angeweza kutazama nchi ya Kanaani. Bwana akamwambia, katika mstari wa 4, "Hii ndiyo nchi niliyowaapia Ibrahimu, Isaka na Yakobo. Nitawapa wazao wako . Nimekuonyesha kwa macho yako lakini hutavuka kuingia humo." Kisha msimuliaji aliongeza katika mstari wa 10 na unaofuata, "Tangu wakati huo, hakuna nabii aliyeinuka katika Israeli kama Musa, ambaye BWANA alimjua ana kwa ana, ambaye alifanya ishara na maajabu yote ya ajabu ambayo BWANA alimtuma kuyafanya huko Misri ." Ni wazi kabisa kwamba sura hiyo iliongezwa kwenye kitabu cha Kumbukumbu la Torati kama hitimisho. Katika ufafanuzi wake kuhusu kitabu cha Kumbukumbu la Torati, *Mkataba wa Mfalme Mkuu*, Meredith Kline anataja kwamba moja ya mambo makubwa katika kitabu cha Kumbukumbu la Torati ni mabadiliko ya uongozi kutoka Musa hadi Yoshua, na unaona marejeleo mengi ya hilo hapa. Huu ndio hitimisho la kitabu; mabadiliko ya Yoshua kisha yamekamiliika katika Agano la Kale.

Kitabu kinachofuata katika Agano la Kale ni kitabu cha Yoshua. Yoshua 1:1 inaanza hivi, " Baada ya kifo cha Musa mtumishi wa BWANA, BWANA akamwambia Yoshua mwana wa Nuni, msaidizi wa Musa, akasema, Musa mtumishi wangu amekufa; basi sasa, jiandaeni kuvuka Mto Yordani, wewe na watu hawa wote." Kwa hivyo huo ndio mpito kutoka Musa kwenye tambarare za Moabu hadi Yoshua.

III. Yoshua A. Maelezo ya Utangulizi 1. Mada na Muundo wa Msingi

Tuendeleo kwenye nambari ya Kirumi III. "Kitabu cha Yoshua." A. ni "Maelezo ya Utangulizi" na 1. chini ya A. ni "Mada na Muundo wa Msingi." Nadhani mada inayotoa umoja kwa sehemu mbalimbali za kitabu cha Yoshua inaweza kuwekwa hivi: inaelezea kuanzishwa kwa Israeli katika Nchi ya Ahadi chini ya uongozi wa Yoshua. Kuanzishwa kunajumuisha vipengele vitatu: mlango (kuvuka Mto Yordani), ushindi

(kwanza kulikuwa na kampeni ya kusini na kisha kampeni ya kaskazini), na mgawanyiko wa nchi. Mwishoni mwa kitabu, YOSHUA anaelezea mipaka ya kila kabila fulani. Kwa hivyo mada kuu ni kuanzishwa kwa Israeli katika Nchi ya Ahadi chini ya uongozi wa YOSHUA pamoja na kuanzishwa, ikiwa ni pamoja na mlango, ushindi na mgawanyiko wa nchi.

Mada hiyo inatarajiwa na kuanzishwa katika sura ya kwanza ya kitabu. Katika sura ya kwanza, unarejelea kuvuka Mto Yordani katika mstari wa 2: “Musa mtumishi wangu amekufa . Basi sasa, wewe na watu hawa wote, jiandaeni kuvuka Mto Yordani na kuingia katika nchi nitakayowapa, yaani, kwa Waisraeli.” Mstari wa 2 unatarajia 1:10 hadi 4:24, kwa sababu katika YOSHUA 1:10 hadi 4:24 una maelezo ya matukio yaliyozunguka kuvuka halisi kwa Mto Yordani. Katika mstari wa 5 wa sura ya 1 unasoma, “Hapana mtu atakayeweza kusimama dhidi yako siku zote za maisha yako. Kama nilivyokuwa pamoja na Musa, nitakuwa pamoja nawe. Sitakuacha kamwe wala sitakuacha.” Mstari wa 5 unatarajia sura za 5-12, ambazo ni sura zinazoelezea ushindi huo. Mstari wa 6 unasema, “Uwe hodari na moyo mkuu kwa sababu utawaongoza watu hawa kurithi nchi niliyowaapia baba zao kuwapa.” Urithi nchi—YOSHUA 1 mstari wa 6 unatarajia sura ya 13-22 ambapo una maelezo ya kina ya mgawanyo wa nchi hiyo miongoni mwa makabila mbalimbali. Na kisha mistari ya 7-8 ya sura ya 1: “Uwe hodari na shujaa sana. Uwe mwangalifu kutii sheria yote aliyokupa mtumishi wangu Musa; usiiache, kwenda kulia wala kushoto, upate kufanikiwa kila uendako. Usiruhusu Kitabu hiki cha Sheria kiondoke kinywani mwako; tafakari mchana na usiku, upate kuangalia kutenda yote yaliyoandikwa humo; ndipo utakapofanikiwa na kufanikiwa.” Hilo linatarajia sura mbili za mwisho za kitabu, sura ya 23 na 24, ambapo YOSHUA, kama Musa aliyemtangulia, anawaita Israeli pamoja ili kuwapa changamoto ya kubaki waaminifu kwa agano, kwa sababu YOSHUA yuko karibu kufa. Tunapata mpito mwingine wa uongozi, na tukio lingine ambapo urejesho wa agano unafaa, ili kutunza mwendelezo wa agano kupitia mpito huo wa uongozi—kama vile ulivyokuwa mwishoni mwa Kumbukumbu la Torati kuanzia Musa hadi YOSHUA. Kwa hivyo, mengi ya yale

yanayofuata katika kitabu cha Yoshua tayari yanatarajiwa katika sura ya kwanza katika mistari tuliyoiangalia.

a. Nchi kama zawadi kutoka kwa Mungu

Kuna mada nyingine inayojirudia mara kwa mara katika kitabu. Hilo pia linapatikana katika sura ya kwanza, na hilo ni kwamba nchi ni zawadi ya Mungu kwa watu wake na itamilikiwa tu kwa njia ya msaada wa Mungu na neema yake. Tazama mstari wa 2 wa sura ya 1: “Jitayarisheni kuvuka Mto Yordani na kuingia katika nchi nitakayowapa;” Bwana anawapa watu wake nchi hiyo. Mstari wa 3, “Nitawapa kila mahali mtakapokanyaga miguu yenu.” Mstari wa 6, “Mtawaongoza watu hawa kuirithi nchi niliyowaapia baba zao kuwapa.” Mstari wa 11, “Piteni kambini mkawaambie watu, ‘Tayarishani mahitaji yenu. Siku tatu baadaye mtavuka Yordani hapa ili kuingia na kuimiliki nchi ambayo Bwana Mungu wenu anawapa iwe yenu wenyewe.’” Mstari wa 13, “Kumbukeni amri ile Musa mtumishi wa Bwana aliyowapa, akisema, Bwana, Mungu wenu, anawapa ninyi raha, na kuwapa nchi hii.” Mstari wa 15, “Hata Bwana atakapowapa raha, kama alivyowafanyia ninyi, na wao pia, watakapoimiliki nchi ambayo Bwana, Mungu wenu, anawapa.” Reubeni, Gadi, na nusu ya kabila la Manase walikuwa wanaenda kuishi upande wa mashariki wa Mto Yordani. Kwa hivyo lugha hiyo ni ya kawaida katika kitabu. Nchi ni zawadi ya Mungu kwa watu wake na inamilikiwa kwa neema ya Mungu na kwa msaada wa Mungu.

Nenda kwenye sura ya 6 ambapo kutekwa kwa Yeriko kumeelezewa. Angalia mstari wa 2. “Bwana akanwambia Yoshua, Tazama, nimeutia Yeriko mikononi mwako, pamoja na wafalme wake, na watu wake wa vita.” Israeli wanatakiwaje kuuteka mji huo wa kwanza? Bwana angewapa. “Nimeutia Yeriko mikononi mwenu.” Angalia Yoshua 10:42: “Wafalme hawa wote [hawa ni wafalme wa sehemu ya kusini ya nchi ya Kanaani] na nchi zao Yoshua alizishinda katika kampeni moja [Kwa nini?], kwa sababu Bwana, Mungu wa Israeli, alipigana kwa ajili ya Israeli.” Angalia Yoshua 21:43—hii ni aina ya muhtasari: “Basi BWANA akawapa Israeli nchi yote aliyowaapia baba zao, nao

wakaimiliki, wakakaa humo. BWANA akawapa raha pande zote, kama alivyowaapia baba zao. Hakuna hata mmoja wa adui zao aliyesimama mbele yao; BWANA akawatia adui zao wote mikononi mwao. Hakuna hata moja katika ahadi njema za BWANA kwa nyumba ya Israeli iliyoshindwa; kila moja ilitimia. ” Yoshua 23:1, “Baada ya muda mrefu kupita, BWANA akiwa amewapa Israeli raha kutokana na adui zao wote waliowazunguka.” Yoshua 24:8, “Niliwaleta katika nchi ya Waamori, waliokaa mashariki ya Yordani; nao wakapigana nanyi, nami niliwatia mikononi mwenu. Nikawaangamiza...” Kisha 24:10, “ Lakini sikumsikiliza Balaamu, kwa hiyo akawabarikia tena na tena, nami niliwaokoa na mkono wake.” Mstari wa 13 wa sura ya 24, “ Kwa hiyo nikawapa nchi ambayo hamkuifanyia kazi kwa bidii na miji ambayo hamkuijenga ; nanyi mnakaa humo na kula matunda ya mizabibu na mizeituni ambayo hamkuipanda. ” Je, mmeona hilo?—dhamira kwamba nchi ni zawadi kutoka kwa Mungu kwa watu wake.

b. Yoshua kama Kitabu cha Mpito

Nadhani kitabu hiki kinaunda mpito , unaweza kusema, kati ya Pentateuki na sehemu iliyobaki ya Agano la Kale. Kwa kutazama nyuma, ukiangalia nyuma, kinaonyesha jinsi walivyokaa katika nchi ya Kanaani kwa kukubaliana na kile ambacho Mungu alikuwa amemwahidi Ibrahimu, Isaka, Yakobo, na hivi karibuni kwa Musa. Kwa hivyo kwa kutazama nyuma unaona utimilifu wa ahadi hizo. Unaona mstari wa 3 wa sura ya 1: “ Nitakupa kila mahali utakapokanyaga mguu wako, kama nilivyomwahidi Musa.” Yoshua 21:43 (tumeangalia hili tayari), “Basi Bwana akawapa Israeli nchi yote aliyowaapia baba zao”—hiyo ni kwa Ibrahimu, Isaka na Yakobo. Kwa kutazama nyuma, unaona utimilifu wa ahadi hiyo.

Kwa matarajio, tukiangalia mbele, tunapata maelezo ya kina ya mali tatu ambazo kwa sehemu kubwa zilibaki bila kubadilika kuanzia Yoshua hadi kipindi kilichobaki cha Agano la Kale. Inaelezea mwanzo wa maisha ya Israeli katika Nchi ya Ahadi, kitu ambacho kilikuwa kimeahidiwa karne nyingi zilizopita na sasa kilikuwa ukweli. Kwa

hivyo kwa namna fulani Israeli iko katika kilele cha historia yake, lakini wakati huo huo Israeli iko katika njia panda kwa sababu kuna swali lililo wazi. Musa alikuwa ameweka chaguzi: unaweza kuishi katika baraka kama matokeo ya utii, au unaweza kuishi katika hukumu kama matokeo ya kutotii. Wajibu wa Israeli ni kumpenda Bwana na kumtumikia, kama Musa alivyosema katika Kumbukumbu la Torati.

c. Mada ya Kumtumikia Neno hilo "kutumikia" ni mada nyingine inayoendelea katika kitabu chote. Israeli ni kumtumikia Bwana. Yoshua anawapa changamoto Israeli mara kwa mara kwa neno hilo katika sura ya 24, ambapo linatokea mara 16. Anasema katika Yoshua 24:15, "Mimi na nyumba yangu, tutamtumikia Bwana." "Mtamtumikia nani?" ndilo swali. Tunachokiona ni kwamba Israeli kwa sehemu kubwa inabaki kuwa mwaminifu katika siku za Yoshua. Katika Yoshua 24:31 mwishoni mwa kitabu, unasoma, "Israeli walimtumikia Bwana siku zote za Yoshua na wazee walioishi baada yake na ambao walikuwa wamepitia mambo yote ambayo Bwana alikuwa amewafanyia Israeli." Kwa hivyo wakati wa Yoshua mambo yalikuwenda vizuri, ingawa una baadhi ya tofauti kama ilivyo kwa Akani ambaye alichukua baadhi ya vitu vilivyowekwa wakfu kwa ajili yake mwenyewe na akahukumiwa.

Kile Yoshua anachofanya katika sura hizo mbili za mwisho ni kuwaonya Israeli, kama vile Musa alivyofanya, kwamba wakivunja agano hatimaye watafukuzwa kutoka katika nchi hii waliyopewa. Ukiangalia Yoshua 23:12, Yoshua anasema, " Lakini mkigeuka na kujiunga na mabaki ya mataifa haya yaliyobaki kati yenu, na kuoana nao na kujiunga nao, basi jueni ya kwamba BWANA, Mungu wenu, hatawafukuza tena mataifa haya mbele yenu; bali yatakuwa mitego kwenu na mijeledi migongoni mwenu, na miiba machoni mwenu, hata mtakapoangamia katika nchi hii njema, ambayo BWANA, Mungu wenu, amewapa." Ukishuka hadi sura ya 23 mstari wa 15, Yoshua anasema " Lakini kama vile kila neno jema la BWANA, Mungu wenu, lilivyotimizwa, vivyo hivyo BWANA atawaletea ninyi mabaya yote aliyowaonya, hata atakapowaangamiza katika nchi hii njema aliyowapa. Kama mkivunja agano la BWANA, Mungu wenu,

alilowaamuru, mkaende kuitumikia miungu mingine na kuisujudia, hasira ya BWANA itawaka juu yenu, nanyi mtaangamia upesi katika nchi njema aliyowapa.” Kwa hivyo hizi ndizo njia mbadala ambazo Musa alitoa katika kitabu cha Kumbukumbu la Torati.

Israeli iko kwenye njia panda. Israeli itafanya nini? Wakati wa Yoshua walifanya vizuri sana, lakini haraka sana tunapokuja kwenye kitabu cha Waamuzi baada ya kifo cha Yoshua, unapata mzunguko unaorudiwa wa uasi, ukandamizaji, toba na ukombozi. Hata hivyo, kitabu chenyewe kinatoa taswira nzuri ya matumaini na mafanikio. Nadhani katika mambo mengi ni sawa na kitabu cha Matendo katika Agano Jipya ambapo kanisa la kwanza linaonyeshwa katika kilele cha maisha yake ya kiroho. Katika kitabu cha Matendo una matatizo fulani kama Anania na Safira ambayo yanafanana na tatizo na Akani katika kitabu cha Yoshua. Katika mstari wa mbele, kitabu cha Matendo ni ibada ya Roho Mtakatifu na kuenea kwa injili. Kwa hivyo hayo ni baadhi ya maoni kuhusu mada na muundo wa msingi wa Yoshua.

2. Tabia Kuu au Utu wa Yoshua "Tabia kuu au utu" ambayo ni nambari 2 ya Yoshua. Nataka kukuelekeza kwenye jambo fulani hapa. Ukienda kwenye Hesabu 13 (hii ni katika sura ambayo wapelelezi wanachaguliwa Kadesh Barnea), unasoma katika mstari wa 8, "kutoka kabila la Efraimu, Hoshea mwana wa Nuni." Na ukiangalia hilo kwa Kiebrania, linasomeka "Hoshea" ambalo linamaanisha "wokovu" au "msaada" kutoka kwa Bwana. Lakini ukienda chini hadi mstari wa 16 wa Hesabu 13 unasoma: "Haya ndiyo majina ya watu ambao Musa aliwatuma kuipeleleza nchi. (Musa alimpa Hoshea mwana wa Nuni jina Yoshua.)" Kwa hivyo Musa alibadilisha jina la Yoshua kutoka Hoshea hadi Yoshua. Kwa Kiebrania ambalo linatokana na *Hoshea* hadi *Yihoshua*. Sasa tofauti ni nini? *Yihoshua* ni "Bwana ni wokovu." "Yi" hiyo mwanzoni ni ufupisho wa Yahweh. Kwa hivyo "Yahweh ni wokovu." Ukifuatilia matumizi ya jina hilo zaidi, Septuagint hutafsiri *Yihoshua*, au "Yoshua," kama "Yesu," ambayo unatambua mara moja unapoingia katika Agano Jipya kama jina alilopewa Yesu kwa Kigiriki. Kwa hivyo, Kiebrania kinachosimama nyuma ya "Yesu" ni jina "Yoshua." "Yoshua" kwa Kiebrania

ni jina lile lile la "Yesu" kwa Kigiriki. Kwa hivyo Yohanna ndiye mhusika mkuu. Yeye ndiye kiongozi anayechukua nafasi ya Musa na kuwaongoza Israeli kuvuka Yordani na kuingia katika ushindi na mgawanyiko wa nchi.

3. Ushahidi wa Nje wa Matukio ya Kihistoria Yaliyorekodiwa katika Yohanna

Nambari 3 ni "Ushahidi wa nje wa matukio ya kihistoria yaliyorekodiwa katika Yohanna." Nataka kutoa maoni machache tu mafupi kuhusu matokeo ya akiolojia yanayohusiana na wakati wa kitabu cha Yohanna. Hakuna mengi yanayofaa kabisa. Kuna matatu tu. Tayari tumezungumzia hilo kuhusiana na mjadala wetu wa tarehe ya Kutoka.

a. Barua za Amarna

La kwanza ni vidonge vya Tel el- Amarna. Vibao vya Amarna ni mawasiliano kati ya Farao wa Misri na majimbo fulani ya miji katika nchi ya Kanaani. Viliandikwa yapata mwaka 1400-1350 KK. Viligunduliwa mwishoni mwa miaka ya 1800. Ni katika vibao hivyo ambapo unawarejelea watu hao wanaoitwa Habiru tuliwazungumzia hapo awali. Swali linatokea: Je, Waebrania ni Habiru? Mfalme wa Yerusalemu anasema, "Wahabiru wanashambulia na ninahitaji msaada wako," wakiomba msaada kutoka kwa Farao wa Misri. Unakumbuka Waebrania huenda walichukuliwa kuwa Habiru, lakini si Wahabiru wote ni Waebrania. Wahabiru walikuwa tabaka la kijamii zaidi kuliko kundi la kikabila.

b. Je, Merneptah Stela

La pili ninalotaka kutaja ni "Jiwe la Israeli" au " Jiwe la Merneptah ." Hilo ndilo jiwe la Merneptah linalotaja "Israeli katika nchi ya Kanaani." Orodha ya watu anaowataja ina jina "Israeli." Uandishi huo wa Merneptah unaweza kutajwa kufikia 1220 KK, ambayo inaonyesha kwamba Israeli ilikuwa katika nchi hiyo kufikia 1220 KK. Ni kutajwa kwa kwanza kabisa kwa Israeli na maandishi yoyote ya nje ya Biblia.

c. Viwango vya Uharibifu katika Miji Jambo la tatu, pia tulilijadili, nalo ni viwango vya uharibifu katika miji katika nchi ya Kanaani ambavyo vinaanzia nusu ya pili ya karne

ya kumi na tatu KK, yapata 1250 KK. Miji kadhaa iliyotajwa katika kitabu cha Yoshua imechimbwa na viwango vya uharibifu vimepatikana katika kipindi hicho cha wakati. Lakini kama tulivyojadili hapo awali na kama unavyokumbuka kutoka kwa kusoma Merrill, ni Yeriko, Ai, na Hazori pekee katika kitabu cha Yoshua zenyewe ambazo zimetajwa mahsusi kuwa ziliharibiwa. Nadhani swali halisi ni kama viwango hivi vya uharibifu vinaweza kutambuliwa na ushindi, au kama vinatoka katika kipindi cha baadaye cha Waamuzi. Hizi ndizo kategoria tatu za nyenzo za akiolojia.

4. Mbinu za Kisasa za Kuanzishwa kwa Israeli huko Kanaani

Nambari ya 4 katika muhtasari wako ni: "Mbinu za kisasa za kuanzishwa kwa Israeli huko Kanaani." Nilidhani ningetoa hii kama kijitabu ili kuokoa muda kidogo. Merrill anajadili nyenzo hii kwenye kurasa 122-128 katika kitabu chake cha *Ufalme wa Makuhani*. Kuna mjadala unaoendelea kuhusu suala hili la jinsi na lini Israeli ilianzishwa katika nchi ya Kanaani. Kuna misimamo mitatu ya kisasa ambayo imeorodheshwa hapa: mfumo wa kitamaduni wa ushindi uliochukuliwa kutoka kwa nyenzo za kibiblia, mfumo wa uhamiaji au uvamizi, na tatu mfumo wa uasi wa wakulima. Ukiangalia masomo ya kisasa ya kibiblia hakuna makubaliano ya sasa. Lakini mwelekeo dhahiri miongoni mwa wasomi wakuu wa kibiblia ni kuachana na nadharia ya kitamaduni ya ushindi.

a. Mifumo ya Ushindi Kwa hivyo hebu tuangalie kwa ufupi mbinu hizi tatu. Mfumo wa ushindi ni: Israeli ilivamia ardhi kutoka nje ya mipaka yake, ikavunja upinzani kwa mfululizo wa mashambulizi ya haraka, na kisha ikatulua ili kukamilisha uvamizi katika maeneo mbalimbali. Katika aya inayofuata nataja kwamba baadhi ya watetezi wa mtazamo huu wanaunga mkono ushahidi wa akiolojia wa viwango vya uharibifu katika 1250-1200 KK, lakini suala hilo lote nadhani limehojiwa hivi karibuni. Katika aya hiyo ya mwisho kwenye ukurasa wa 1, naona kwamba katika miaka ya hivi karibuni toleo lenye umbo zaidi la nadharia ya ushindi limetengenezwa, ambapo viwango vya uharibifu

vya viwango vya mwishoni mwa karne ya kumi na tatu havijatajwa kuunga mkono mtazamo huo. Eugene Merrill na David Howard, walioandika maoni kuhusu Yoshua katika New American Commentary ambayo ni nzuri kabisa, ni miongoni mwa wale wanaosema kwamba miji mitatu tu ya Wakanaani iliharibiwa: Yeriko, Ai, na Hazori. Merrill anatoa maoni, "Mara tu mtu anapoelewa *herem* inatumika tu kwa idadi ya watu na si kwa maeneo na kwa Yeriko, Ai na Hazori pekee." Kisha nikamtaja Bimson ambaye anafanya kazi na mfumo tofauti kwa kupunguza tarehe ya Enzi ya Shaba ya Kati, akisukuma tarehe hadi miaka ya 1400 ili iweze kuendana na mfumo wa kibiblia au mfumo wa ushindi. Kwa hivyo huo ndio mfumo wa jadi wa ushindi wenye tofauti kadhaa.

b. Mfumo wa Uhamiaji au Uingiaji

"Mfumo wa Uhamiaji au Uingiaji" unasema, hakukuwa na shambulio la kijeshi la kweli huko Kanaani bali uvamizi wa taratibu wa wafugaji kutoka jangwani la kusini na mashariki. Wafugaji hao waliishi kwa uelewa mzuri na Wakanaani, hata wakaoana nao. Hawakuingia katika migogoro mikubwa hadi karne ya kumi na moja walipohamia katika nchi tambarare zenye rutuba. Tasnifu hiyo ilipendekezwa awali mwaka wa 1925 na kufuatiwa na Martin Noth (ambaye ndiye aliyeendeleza historia ya Kumbukumbu la Torati), na hivi karibuni na Miller, Yohanan Aharoni, na Moshe Kotavi. Mchakato halisi wa makazi ulikuwa mpito wa amani kwa upande wa wafugaji kuingia katika maisha ya kukaa tu; ni katika hatua ya pili tu ndipo Waisraeli mara kwa mara walishiriki katika vita vya kijeshi. Bila shaka, ukiwa na mtazamo huo, lazima upuuze maelezo katika kitabu cha Yoshua.

c. Mfano wa Uasi wa Wakulima "Mfumo wa uasi wa Wakulima" ni mtazamo wa tatu unaosema hakukuwa na uvamizi kutoka kwa ufalme wa nje, bali ulikuwa uasi ndani ya nchi ya Israeli. George Mendenhall alisema hakukuwa na ushindi kwa maana ya kawaida, lakini kwamba wakulima wa vijijini wasioridhika na mfumo wa miji na majimbo ya Kanaani "walikataa itikadi pekee ya kisiasa kwa niaba ya jumuiya ya agano ya Yahweh."

Anasema kwamba hakuna uvamizi muhimu wa kitakwimu wa Palestina karibu 1200 KK. Hakukuwa na uhamisho mkubwa wa idadi ya watu. Hakukuwa na mauaji ya kimbari. Hakukuwa na kufukuzwa kwa kiasi kikubwa kutoka kwa idadi ya watu, bali mabadiliko ya utawala wa kifalme. Hakukuwa na ushindi halisi wa Palestina kwa maana ambayo kwa kawaida hueleweka. Kilichotokea badala yake, kutoka kwa mtazamo wa mwanahistoria wa kidunia anayependa michakato ya kijamii na kisiasa, kinaweza kuwa uasi wa wakulima dhidi ya mtandao wa majimbo ya miji ya Kanaani.

Marekebisho na marekebisho zaidi ya mfumo wa uasi wa wakulima wa Mendenhall ni Norman Gottwald. Mfumo wa uasi wa ndani ulichukua sura mpya na uenezaji wa kitabu cha Gottwald *The Tribes of Yahweh: A Sociology of Religion of Liberated Israel*. Kitabu chake kingine ni *The Hebrew Bible: A Social Literary Introduction*. Gottwald anaangalia hili kutoka kwa mtazamo wa kifalsafa wa Marx. Anakubaliana na Mendenhall kwamba asili ya Israeli inaweza kufuatiliwa hadi harakati ya kijamii ya mapinduzi ndani ya jamii ya Wakanaani, lakini anaachana na nadharia ya awali ya Mendenhall kwa kuwa anakanusha kwamba mapinduzi hayo yaliongozwa angalau kwa kiasi fulani na ari ya kidini ya Yahwist. Kwa kweli, anasema kwamba utaratibu unahitaji kubadilishwa. Yahwist iliibuka tu kama kazi ya mapinduzi. Ilikuwa mapinduzi ambayo yaliunda hali ambazo Yahwist iliibuka. Kwa hivyo dini inakuwa kazi ya mahusiano ya kitabaka: wenye nguvu wakihalalisha nafasi yao ya juu juu ya wasio na nguvu ili kuthibitisha mapambano yao ya kitabaka. Mendenhall alikataa vikali marekebisho ya Gottwald ya uasi wa wakulima. Hiyo ndiyo aina ya utafiti unaopata kwa sasa katika vitabu vya kiada na makala.

d. Nafasi Mbalimbali za John Bright Sasa ukifungua ukurasa wa 4, nadhani hii inavutia. *Historia ya Israeli ya Kale ya John Bright* imekuwa kitabu cha kawaida kuhusu historia ya Israeli ya kale. John Bright alikuwa profesa wa Agano la Kale katika Seminari ya Union huko Virginia, seminari ya Presbyterian ya kusini. Sasa amestaafu. Kitabu chake *The History of Ancient Israel* kilipitia matoleo 4. Nina safu tatu hapa zinazoakisi

toleo la kwanza la 1960, toleo la pili la 1972 na toleo lake la tatu la 1981. Angalia jinsi mtazamo wake unavyobadilika kwa kipindi cha miaka ishirini kuanzia 1960 hadi 1981. Mnamo 1960, anasema kuhusu ushindi huo, "Katika nusu ya mwisho ya karne ya kumi na tatu kulitokea, kama ushahidi wa akiolojia unavyohibitisha kwa wingi, shambulio kubwa dhidi ya Palestina ya magharibi." Chini ya mistari michache, "Hakuna sababu ya kutilia shaka kwamba ushindi huu ulikuwa, kama kitabu cha Yoshua kinavyoelezea, biashara ya kikatili ya umwagaji damu. Ilikuwa vita takatifu ya Yahweh ambayo angewapa watu wake nchi ya ahadi." Hiyo ni tafakari ya kile unachosoma katika Yoshua. Ukienda kwenye toleo la 1972, angalia anachosema: "Uwasilishaji wangu wa awali umerekebisha kwa kuzingatia makala muhimu ya GE Mendenhall." Sasa Mendenhall alikuwa mtetezi wa mfumo wa uasi wa wakulima. Anasema, "Ingawa Mendenhall labda amejieleza kwa uangalifu katika maeneo, kwa vyovyote vile, bila kujali ukubwa wa kundi linalotoka jangwani, na huenda lilikuwa kubwa kuliko Mendenhall anavyoonekana kufikiria, jukumu lake muhimu lilikuwa tishio." Kisha anazungumzia mishtuko mikali na kisha anasema katika sentensi ya msingi, "Kwa kuzingatia ugumu wa ushahidi, huwezi kujizatiti kujenga upya maelezo ya kitendo ambacho hili lilitimizwa. Lakini hakuna shaka kwamba ilikuwa kama Biblia inavyoielezea kama vita takatifu vya Yahweh."

Kisha nenda kwenye toleo lake la 1981. Angalia mstari wa kwanza. "Uwasilishaji unaotolewa hapa unafuata katika mambo yote muhimu kazi ya GE Mendenhall." Kwa maneno mengine, anahama kutoka maelezo ya kimsingi katika Yoshua hadi mtazamo wa nusu-Mendenhall hadi kufikia mtazamo wa Mendenhall. Hiyo ni kawaida kabisa ya mahali ambapo mjadala umehamia. Katika masomo ya kawaida ya Biblia utapata uasi huu wa wakulima kuwa mtazamo maarufu, lakini huwezi kuoanisha hilo na kile kinachosemwa katika kitabu cha Yoshua. Lakini nadhani unapaswa kufahamu msimamo huo.

Nenda juu ya ukurasa wa 5 katika toleo hilo la tatu la Bright: "Hakuna sababu ya kutilia shaka kwani Biblia inaielezea kama ya umwagaji damu na ya kikatili. Ilikuwa vita takatifu ya Yahweh." Rudi kwenye ukurasa wa 4: "Hakika si jambo lisilowezekana

kwamba maasi dhidi ya mabwana wa miji kwa upande wa makabila na makundi ya makabila yalikuwa yakifanyika kabla ya wakati wa Yahweh , lakini ilikuwa imani mpya iliyoondoa udhibiti wa muundo huo na kutoa kichocheo kilichowaunganisha Israeli kama watu. Mchakato wa migogoro ulikuwa wa muda mrefu ambao hatuwezi kuujenga upya kwa undani.” Kwa hivyo Yahweh anakubaliwa hata katika mtazamo huu wa uasi wa wakulima. Sina uhakika kama walitatusa hilo. Nadhani kinachoendesha hili ni kujaribu kutumia mifumo ya kijamii kuunda upya historia badala ya kukubali maandishi ya kitabu cha Yoshua kama chanzo halali cha kihistoria. Mwelekeo katika masomo ya Agano la Kale ni kwamba chochote kitakachosemwa kihistoria lazima kiwe na msingi wa akiolojia. Huendi kwenye maandishi ya kibiblia ili kupata taarifa za kihistoria, badala yake unaenda kwenye akiolojia. Unatumia akiolojia kujenga upya hali ya kijamii iwezekanavyo. Lakini hawaendi kwenye maandishi ya Biblia kama chanzo kikuu cha taarifa za kihistoria.

Ukichukua historia ya dini mtazamo wa ulimwengu, kuna kipindi tofauti cha maendeleo kinachoakisiwa katika nyenzo za kibiblia za Agano la Kale kuliko katika nyenzo za kibiblia za Agano Jipya. Kuna Mungu wa Agano la Kale wa vurugu, vita na umwagaji damu na Mungu wa Agano Jipya wa upendo, rehema na neema. Na baadhi ya watu hutumia mfumo huo. Tutazungumzia zaidi kuhusu hilo tunapoangalia *hapa* .

Nafasi Ndogo na Zinazoaminika Kihistoria Kuna mjadala mrefu unaoendelea hivi sasa kati ya watu wanaounga mkono maandishi yanayoaminika kihistoria kwa ujumla. Sizungumzii wale wa ulimwengu wa kiinjili. Nilikuwa kwenye mkutano miaka kadhaa iliyopita ambapo msomi mmoja alikuwa akijadiliana na baadhi ya wasomi wa chini ambao walikuwa wakibishana kwamba hata wakati wa Daudi na Sulemani hakukuwa na ufalme mmoja. Ilikuwa ni shirika dogo la kijamii tu. Wanataka sana kuondoa karne ya tisa na ya kumi na historia ya kifalme. Dever alikuwa akisema hakutaka kujitambulisha kama mkaidi anayetegemea Maandiko, ambayo yanasema Sulemani alikuwa mtawala hodari mwenye himaya kubwa. Hakutaka kuitwa mkaidi. Katika usomaji huu alisema,

“Sitoi tini kama Sulemani alikuwepo kama Biblia inavyomwelezea au la. Lakini ukweli ni kwamba, ushahidi wa akiolojia unatuambia kwamba alikuwepo.” Na akasema tunapaswa kuondoa dhana zote za baada ya kisasa kwa sababu ushahidi wa akiolojia ni kama vile Biblia inavyoelezea. Kwa hivyo hemenetiki ya baada ya kisasa inakuja katika hili—sio tu miongoni mwa wainjilisti, bali miongoni mwa wasomi wakuu wanaofanya kazi na ushahidi wa kisayansi unaotoka ardhini na matokeo ya akiolojia. Ni hali ngumu. KA Kitchen anazungumzia uaminifu wa kihistoria wa Agano la Kale na ameandika na kuandika kitabu bora juu yake. Lakini kuna watu wa baada ya kisasa huko nje wakisema ushahidi wa akiolojia si halali na wanapendelea ujenzi wao wa kinadharia.

Imenakiliwa kwa sehemu na kuhaririwa kwa ufupi na Ted Hildebrandt
Hariri ya mwisho na Elizabeth Fisher
Imesimuliwa tena na Ted Hildebrandt